

WIRÁGH ANDRÁS

„A KRITIKUS NEM ÁRTATLAN”

DECZKI SAROLTA *FORDÍTOTT VILÁG* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

A címben szereplő mondat Deczki Sarolta *Fordított világ* című kötetének 204. oldalán olvasható, méghozzá abban a kritikában, amely – legalábbis a többi beválogatott szövegben mutatott viszonyuláshoz képest – *valóban* a szorítóba invitálta a szerzőt. Ráadásul egy többmenetes küzdelemre, hiszen ez a kötet leghosszabb szövege. A kritikaíró egyik problémája az, hogy képtelen azonosulni a kötetben felvázolt értelmezői közösséggel, olvasóközönnyel kapcsolatban táplált optimizmussal. Nevezhetnénk Deczkit pesszimizistának, de a realista (vagy a „józan”) találóbb címke. Minden kritikus maga dönti el, mennyire fontosnak véli az adott szépirodalmi művet körbevevő struktúrákat, diskurzusokat, illetve, hogy mennyi helyet szorít a mű áthallásosabb részeinek. A címadó-felvezető szövegből kiderül, hogy Deczki részéről az említett séma követése tudatos döntés következménye, igaz, ezek a szövegek nem pöffeszkednek az írások

elé. Hangsúlyosak, de amennyire kell, elnyelődnek a polifóniában.

A Bárány Tibor kötetéről szóló alapos, vitatkozó hangvételű, de elismerő írás a válogatás amolyan fordulópontjaként is olvasható. A kortárs verseskötetekről szóló kritikák (első blokk), a regényeket és életműveket megszólító tanulmányok (második blokk), valamint a kortárs regényekről írott recenziók (harmadik blokk) után a hangsúly az irodalomtörténet-történelem-filozófia triászra helyeződik át, igaz, az éles váltást követően nincs áramkimaradás, sőt, jól érthetően és hallhatóan ugyanaz a hang szól hozzánk. Deczki szövegeinek olvasása felszabadító. Áthangolja a gondolkodást, más értelemben is figyelmesebbé, érzékenyebbé tesz, illetve meghozza az olvasó kedvét ahhoz, hogy a szemlézett írásokkal maga is intimebb kapcsolatba kerüljön.

Szinte egyhuzamban olvastam végig a kötetet, ezt a számomra is meglepő lendületet pedig az okozta, hogy néha úgy lapoztam át az újabb

fejezetekre, mintha egy regényt, vagy egy novelláskötetet olvasnék. A fűl-szövegben olvasható, Vajda Mihály-tól származó tūpontos megjegyzés szerint Deczki „a filozófia elmúlt idő-szakban kimunkálódott nézőpont-jainak egyikéből-másikából beszél”. Mindezt azzal egészíteném ki, hogy a szerző néha a filozófiához értő, ezt behatóan ismerő és kedvelő irodal-márként, néhol pedig az irodalomhoz értő, ezt behatóan ismerő és kedvelő filozófusként szól az olvasóhoz. Kissé talán elcsépeelt és leegyszerűsítő, de legszívesebben mint esszékről írnék a szövegekről, amelyek egyébként 2008 és 2015 között születtek meg, majd irodalmi és tudományos folyó-iratokban, illetve tanulmánykötetek-ben látták meg a napvilágot.

Deczki Sarolta semmiképpen sem ártatlan. Az eredetileg egy köszöntő kötetben megjelent szöveghez a *Fordított világ* apropójából három be-kezdést illesztett. A kiegészítést egy szaktanulmány olvasási stratégia-ként definiálná, majd hozzátenné azt, hogy az „írások elsődleges kontextu-sára tett erős reflexió nyomai vibrál-nak a kötet számos pontján, mind-untalan emlékeztetve a befogadót az írásaktus körülményeit konstituáló speciális paraméterekre”. És valóban: a két leggyakrabban előforduló szó a „rögvalóság” és az „opponál”. Rög-tön hozzátenném, hogy az előbbi jó-val könnyebben hozzáérhető a cím-

adó szöveg hangvételéhez, az utóbbi, mint gyakori szóhasználat, speciális nyelvi stílusjegy nem buzdít markáns ellenállásra, és nem is szólítja fegy-verbe a nyájas olvasót. Deczki csak annyira opponál, amennyire ezt egy hiteles és mértékadó kritikustól vagy értekezőtől elvárnánk, azaz elmond-ja, ha valami nem tetszik neki, és ezt érthető érvekkel is alátámasztja.

Az emberek értékpreferenci-ái általában jól kiolvashatók abból, ahogyan a kéznél lévő tárgyakkal bánnak, ahogyan hozzájuk nyúlnak. Noha a *Fordított világ* egy megrostált válogatás (nyolc év összes szövegé-nek mintegy egyharmadát olvashat-juk a kötetben), így a kompozíció sem nevezhető abszolút organikusnak, már a beválogatott szövegek listája hűen tükrözi a kritikus érintettsé-gét. Talán nem véletlen, hogy helyet kapott a könyvben a Szilágyi Zsófia Móricz-monográfiájáról szóló írás, amely – az ezt méltató kritikákkal konszenzusban – a monográfus sze-mélyes, de nem tolakodóan szemé-lyes anyagkezelését is kiemeli. Vagy emlíhetném a szerzői életrajzok és megnyilatkozások fontosságára tett utalásokat, amelyek cseppet sem ma-gától értetődőek a kortárs kritikus-i diskurzusokban. Az egyetlen dolog, ami leleplezi Deczkit (legalábbis az irodalomkritikával kapcsolatos, talán frissítendő előfeltételeinkhez képest), hogy hivatkozásait nézve a mérleg

nyelve a filozófia felé leng ki. A három H, azaz Hegel, Heidegger, és Husserl mellett gyakori hivatkozási alap még Koselleck, valamint „kivételként” Bahtyin. Igaz, Deczkiben mégiscsak egy filozófiai végzettséggel rendelkező kritikust tisztelhetünk, így mindez nem is annyira meglepő. Továbbá egy, a 20. századi filozófiát bemutató kiadványról szóló írásban bővebben is olvashatunk irodalomesztétika vagy irodalomtudomány, illetve filozófia egybeolvadásáról/ egybemosásáról, már ami a mostanság preferált szerzőket illeti. Egyáltalán nem problémamentes a felvetés: vajon ismernie kell-e például Derrida komplex életművének egészét annak az irodalom- vagy kultúratudósnak, aki a pharmakonként elemzett írásra hivatkozik? (Heidegger esetében a kérdés talán még húsbavágóbb, persze a példák számosak.) Mivel Deczkivel ellentétben számomra a kortárs magyar irodalom inkább akadályokkal telerakott tornaterem, ahol ráadásul a világitással is bajok vannak, nem tudtam máshogy olvasni a kötetet, vagy legalábbis az első részét, mint a jelenkori irodalomba betekintést nyújtó kalauzt. Hasonlóképpen örömmel vettem, hogy a kortárs kritika lábjegyzetekben favorizált márkanevei helyett itt többnyire más figurák jöttek szembe.

Az első három szövegblokkot hat, irodalmi témájú tanulmánykötetről

vagy monográfiáról szóló írás követi, majd három tanulmány következik, végül a kötetet a „filozófiai blokk” zárja le. Jól látható, hogy az utolsó etapban tárgyalt könyvek közül egyik sem a klasszikus értelemben vett szaktudományos szövegfolymba tartozik. Cseke Ákos esszégyűjteménye, Sutyák Tibor monográfia-hibridje, illetve az Olay Csaba – Ullmann Tamás szerzőpáros nagyközönségnek szóló mély filozófiatörténeti áttekintése mellett talán Miklós Tamás könyve jelenti a nem túl erős kivételt (*Hideg démon*). A négy írás mögött olvasható három tanulmányból kettő Kelet-Közép-Európával foglalkozik: az egyik a monarchikussal, a mitikussal, a halálra ítélttel, a másik pedig a jelenkorival, a délszláv háború, illetve az ukrán válság sújtotta térséggel, míg a harmadik szöveg az átmeneti korként jellemzett Weimarer Republik bizarr kronotoposzába kalauzol el minket. A „kalauzolás” bizonyos értelemben a kötet egyik kulcsszava. Nem is elsősorban *A 6714-es személy* című Tarnovelláról szóló szöveget felvezető hosszú kiszólásra gondolok, amely egyet jelent a tanulmány által implikált utazásra szóló virtuális menetjegy átadásának performatív gesztusával, hanem az olvasóbarát tónusra, amely még a kritikák tudományos betéteinek során sem torkollik a szakterminusokkal való trükközésbe. Kritikát (és tanulmányt) persze sokféleképpen lehet

írni, a változatok pedig békében megférnek egymás mellett: Deczki a szoros szövegolvasatok helyett inkább a cselekményekbe ássa be magát, felmutatva ezek erényeit és gyengéit, egyedi és fontos fordulatait vagy következtetéseit. Kíméletlenül spoilerezik, de ez szinte semmit sem tompít a szövege által felkeltett, olvasásra buzdító lelkesülésen. Néhány passzus az „előírányzott olvasási stratégiától” függetlenül erősen áthallásos, de miért is ne lenne az. Hiszen a mikroszkóp lencséje alá helyezett szövegtesteket sem laboratóriumi körülmények között szintetizálták: a jelenlét, a tapasztalat, a megfigyelés keltette őket életre, ha úgy tetszik, szerzőjükhöz hasonlóan hús-vér képződmények.

A hasonló gyűjteményes kötetek bizonyos tekintetben hálátlan feladat elé állítják a recenzenst. Megoldásként választhatja például azt az utat, amit Deczki is preferált, amikor az *Inzultáló jelenlét* című többszerzős tanulmánykötet esetében választott. Azaz végig lehet ugrálni lépésről-lépésre a szövegeken, röviden összefoglalni ezek érdemeit, súlypontozni, majd kiemelni a vizsgált szerzőket (jelen esetben Mészölyt és Nádaszt) a szűk kontextusból, reflektálni aktualitásukra, kánonban elfoglalt pozíciójukra stb. Jelen esetben a több mint harminc szöveg kizárja ezt az opciót, ugyanakkor méltatlannak tartanám, hogy egy-két önkényesen kiemelt szöveget

középpontba helyezve tulajdonképpen a már leírt, fontosnak ítélt jegyekkel foglalkozzam. Szerencsémre akad egy kakukktojás a szövegek között, nevezetesen az egyetlen külföldi szerző, Sofi Oksanen *Mikor eltűntek a galambok* című regényéről született kritika. A regény annyiban kapcsolódik a rögválóhoz, hogy szerzője 2014-ben átvehette a Budapesti Könyvfesztivál nagydíját, Deczki viszont arra is figyelmeztet, hogy a magyar olvasóknak – leegyszerűsítve – lenne mit hasznosítani a könyvből. Nevezetesen a múlttal való szembenézést, amely persze tagadhatatlanul van annyira traumatikus, mint a feldolgozatlan emlékanyaggal való együttélés. Az idősíkok, a kapcsolati hálók, és a – néha homályban maradó – motivációk kibogarázásából álló tartalmi ismertetés során valóban ismerős figurákra és szituációkra bukkanunk: „Elhallgatott ügynökügy, kollaboráció a németekkel: ismerős?” (147.) – teszi fel a kritikus a naiv kérdést. A kiszólás az utolsó bekezdésben olvasható, amelynek zárata a „magyar olvasó” vélt vagy valós „irigységére” utal, amennyiben Sofi Oksanen itteni megfelelőjének könyvei nem találhatóak meg a könyvesboltok polcain. A számvetést megkönnyítő, a *Fordított világban* recenzeált könyvek közül talán Závada Pál *Természetes fénye* áll legközelebb Oksanenéhez – a két írás természetesen egymás után kö-

vetkezik. Első olvasáskor egyébként érdemes az Oksanen-kritika után rögtön az első két tanulmányra ugrani, hiszen ezek történelmi távlatokra helyezik a szűkebb és tágabb kontextus műtfeldolgozással kapcsolatos problémáinak témáját. Főleg, hogy a második tanulmány végén idézett Tóth Krisztina-vers, a *Kelet-európai triptichon* – amennyiben úgy dönt,

hogy visszatér a lineáris olvasáshoz – rögtön előkészíti a terepet a „magyar társadalom afféle terápiás regényeként” (148) beharangozott *Nincstele-nekről* szóló íráshoz. Deczki Sarolta útitervének egyes állomásai néhol fájdalmasan kijózanítóak, még akkor is, ha tisztában vagyunk azzal, hol, milyen világban is élünk.

(Műút-könyvek, Miskolc, 2016)

SZERZŐINK

Bogyó Noémi (1970, Losonc) író; **Charles Bukowski** (1920–1994) német születésű amerikai költő, író; **Csehy Zoltán** (1973, Pozsony) költő, műfordító, irodalomtörténész, Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék; **Deczki Sarolta** (1977, Debrecen) irodalomtörténész, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet; **Gyukics Gábor** (1958, Budapest) költő, író, műfordító; **Kadlót Nikolett** (1986, Salgótarján) költő, szerkesztő, újságíró; **Nagy Csilla** (1981, Balassagyarmat) irodalomtörténész, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet; **Orcsik Roland** (1975, Óbecse) költő, író, szerkesztő, műfordító; **Reichert Gábor** (1987, Tatabánya) irodalomtörténész, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet; **Rizsányi Attila** (1993, Szabadka) kritikus, újságíró, szerkesztő; **Steinmacher Kornélia** (1987) kritikus, PhD-hallgató (ELTE BTK); **Szászi Zoltán** (1964, Tornalja) költő, író; **Szili József** (1929, Budapest) költő, irodalomtörténész (Miskolci Egyetem, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet); **Wirágh András** (1982, Hatvan) irodalomtörténész, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – Molnár-Könyv (Galántai út [Hypernova])
 KOMÁROM – Madách-könyvesbolt (Jókai utca / Jókaiho)
 ÉRSEKÚJVÁR – Kultúra Könyvesbolt (Mihály bástya 4. / Michalská bašta 4.)
 GALÁNTA – Molnár-Könyv (Fő utca 918/2. / Hlavná 918/2. [Univerzál])
 KIRÁLYHELMEC – Gerenyi Könyvesbolt (Fő utca 49. / Hlavná 49.)
 NAGYKAPOS – Magyar Könyvesbolt (Fő utca 21. / Hlavná 21.)
 NYITRA – Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék – Közép-európai Tanulmányok Kara. Konstantin Filozófus Egyetem (Dražovská 4.)
 POZSONY – A Pozsonyi Magyar Intézet könyvtára (Védcölöp út 54. / Palisády 54.)
 SOMORJA – Molnár-Könyv (Fő út 62. / Hlavná 62. [VÚB mellett])
 TORNALJA – Tompa Mihály Könyvesbolt (Béke utca 17. / Mierová 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – Írók Boltja (Andrássy út 45., 1061)